

ISSN 2181-9130

Doi Journal 10.26739/2181-9130

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

11 ЖИЛД, 7 СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 11, НОМЕР 7

JOURNAL OF LAW RESEARCH

VOLUME 11, ISSUE 7

ТОШКЕНТ-2026

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№7 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2026-7>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'affor

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yosuke Shamoto

yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)

Umarxanova Dildora Sharipxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Nematov Jo'rabek Nematilloevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННЫЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Xusanov Ozod Tillabayevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Selimanova Svetlana Mixaylovna

yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Peshkova Xristina Vyacheslavovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)

Sung Un Lee

yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ҲУҚУҚРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Ruziyev Rustam Jabborovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Borotov Mirodiljon Xomudjonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Shomuxamedova Zamira Shoislamovna

yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)

Ahmad Issa Altweissi

yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)

Mexmonov Kambariddin Miradxanovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

12.00.04 - ҲУҚУҚРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.

Kanton Federal sud markazi (AQSH)

Borut Strazisar

Yuridik bo'lim boshlig'i (Sloveniya)

12.00.05 - МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxanovna

yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Gasanov Mixail Yuriyevich

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Sattorova Gulnoza Djurakulovna

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora

yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Denisov Gleb

yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nurmatov Mirg'olib Mirzayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliyev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzayev Aziz
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)
Qo'shayev Nurali Mahmudovich
yuridik fanlar nomzodi, dotsent (O'zbekiston)

Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirazov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govxerjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Sayfullayeva Mahbuba Azim qizi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INGLIZ HUQUQINI JORIY ETISH VA QO'LLASHNING SHARTLARI VA ISTIQBOLLARI.....5

2. Мамадалиев Бахтиёр Зокирович

ЎРМОН ХЎЖАЛИГИ СОҲАСИДА ҚОНУНЧИЛИК ИЖРОСИ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ ВА УЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....13

3. Ummatov Muhammadrasul Tursunovich

JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH SUBYEKTLARI ORASIDA JAVOBGARLIKNI SOHA, HUDUD VA YO'NALISHLAR BO'YICHA BIRIKTIRISH VA AMALGA OSHIRISH MUAMMOLARI.....21

4. Axatov Shuxrat Shoim o'g'li

SUN'IY INTELEKTDAN JINOYAT SODIR ETISH VOSITASI SIFATIDA FOYDALANISHNING JINOIY-HUQUQIY MUAMMOLARI.....30

5. Bozorov Jasurbek Saydulla o'g'li

SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGIGA TAJOVUZ QILUVCHI KIBER-TA'QIB (CYBERSTALKING)NING JINOYAT-HUQUQIY TABIATI: MILLIY QONUNCHILIKDAGI BO'SHLIQLAR VA XORIJIY TAJRIBANING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI.....36

6. Ismoilov Shoxabbos G'ayratjon o'g'li

JINOYAT TARKIBINING OBYEKTIV VA SUBYEKTIV BELGILARIGA KO'RA NORMALAR RAQOBATINING HUQUQIY TAHLILI.....47

7. Матмуратов Батир Джолдасович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЯНГИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИГА ЖАРИМА ЖАЗОСИНИ АСОСИЙ ЖАЗОГА ҚЎШИМЧА ҚИЛИБ КИРИТИШ ВА УНИ КОРРУПЦИЯ ЖИНОЯТЛАРИГА КЕНГ ЖОРИЙ ЭТИШ ЗАРУРАТИ.....58

8. Noraliyev Turg'un Eshmurod o'g'li

TEKNOLOGIK TARAQQIYOT SHAROITIDA JINOYAT PREDMETINING EVOLYUTSIYASI: SUN'IY INTELEKT, KRIPTO-AKTIVLAR, VIRTUAL MULK VA AXBOROT JINOIY TAJOVUZ OBYEKTI SIFATIDA.....66

9. Утаев Хусниддин Хуррамович

РАҚАМЛИ МУЛКИЙ ҚИЛМИШЛАРНИ ТУРДОШ ЖИНОЯТ ТАРКИБЛАРИДАН ФАРҚЛАШНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ МОДЕЛИ.....77

10. Махмадиярова Хумора Ўктам кизи

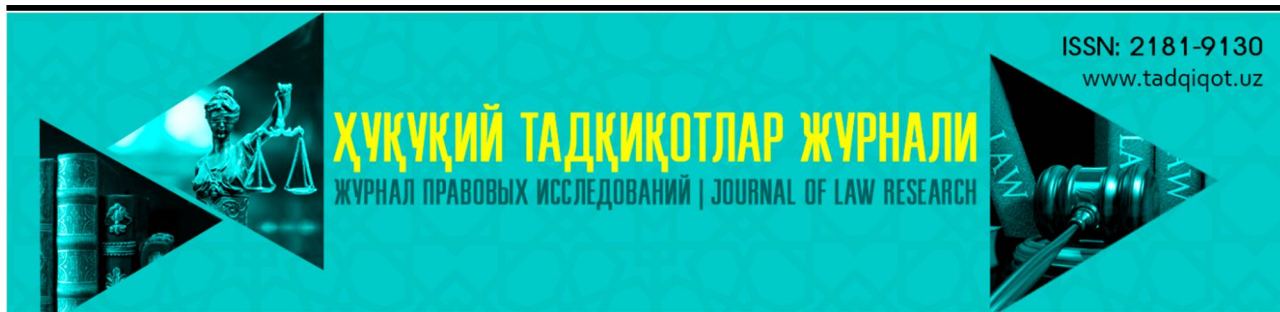
БИРИНЧИ ИНСТАНЦИЯ СУДЛАРИДА ИШ ЮРИТИШДА ТОРТИШУВ ПРИНЦИПИНИНГ АҲАМИЯТИНИ КУЧАЙТИРИШ.....85

11. Архангельская Екатерина Константиновна

«ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В ОТНОШЕНИИ ИНОСТРАНЦЕВ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ДИСТАНЦИОННЫЙ ОПРОС С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ».....84

12. Sattarov Ja'surbek Avazbekovich

AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB SODIR ETILADIGAN FIRIBGARLIKKA QARSHI PROFILAKTIKANING YANGI MODELI: MAHALLABAY YONDASHUV, ANTIFROD MEKANIZMLAR VA VIKTIMOLOGIK HIMOYA ISTIQBOLLARI.....103

Bozorov Jasurbek Saydulla o'g'li,

O'zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi doktoranti

E-mail: jasurbekbozorovqash@gmail.com

SHAXSIY HAYOT DAXLSIZLIGIGA TAJOVUZ QILUVCHI KIBER-TA'QIB (CYBERSTALKING)NING JINOYAT-HUQUQIY TABIATI: MILLIY QONUNCHILIKDAGI BO'SHLIQLAR VA XORIJIY TAJRIBANING QIYOSIY- HUQUQIY TAHLILI

For citation: Akhatov Shukhrat Shoim ugli. THE CRIMINAL-LAW NATURE OF CYBERSTALKING AS AN OFFENCE AGAINST PRIVACY: GAPS IN NATIONAL LEGISLATION AND A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE. Journal of Law Research. 2026, 11 vol., issue 7.

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.22235435>

ANNOTATSIYA

Maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida sodir etiladigan kiber-ta'qib (cyberstalking) qilmishining jinoyat-huquqiy tabiati, uning obyektiv va subyektiv belgilari hamda shaxsiy hayot daxlsizligiga tajovuz qiluvchi boshqa qilmishlardan farqlanish mezonlari tadqiq etilgan. Tadqiqot IMRAD tuzilmasi asosida qurilgan bo'lib, formal-dogmatik, qiyosiy-huquqiy va tizimli-strukturaviy usullardan foydalanilgan. Xalqaro standartlar (Istanbul konvensiyasining 34-moddasi, Yevropa Ittifoqining 2024/1385-sonli Direktivasi) hamda Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudining Volodina va Buturugā ishlari bo'yicha huquqiy pozitsiyalari umumlashtirilgan. Fransiya, Italiya, Qozog'iston va Rossiya qonunchiligi qiyosiy tahlil qilinib, Qozog'iston Respublikasi Jinoyat kodeksiga 2025-yilda kiritilgan 115¹-modda ("Stalking") alohida o'rganilgan. Tahlil natijasida O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ta'qib etish qilmishi uchun mustaqil huquqiy javobgarlik normasi mavjud emasligi, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunda ta'qib etish tushunchasi javobgarlik nazarda tutilmagan qilmish sifatida ta'riflanganligi, himoya orderi cheklovlarining raqamli makonni qamrab olmasligi hamda protsessual dalillash uslubiyotining yetishmasligi kabi bo'shliqlar aniqlangan. Maqola yakunida Jinoyat kodeksiga 141⁴-modda, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga 46³-modda kiritish, himoya orderiga raqamli taqiqlarni joriy etish va raqamli dalillarni rasmiylashtirishning yagona tartibini belgilash bo'yicha asoslantirilgan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kiber-ta'qib, cyberstalking, ta'qib etish, shaxsiy hayot daxlsizligi, raqamli zo'ravonlik, ma'muriy preyuditsiya, himoya orderi, raqamli taqiqlar, doxxing, stalkerware, qiyosiy-huquqiy tahlil, raqamli dalillar.

Бозоров Жасурбек Сайдулла угли,

Докторант Академия правосудия Республики Узбекистан

E-mail: jasurbekbozorovqash@gmail.com

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ПРИРОДА КИБЕРПРЕСЛЕДОВАНИЯ (CYBERSTALKING), ПОСЯГАЮЩЕГО НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ: ПРОБЕЛЫ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется уголовно-правовая природа киберпреследования (cyberstalking), совершаемого посредством информационно-коммуникационных технологий, его объективные и субъективные признаки, а также критерии отграничения от иных посягательств на неприкосновенность частной жизни. Исследование построено по структуре IMRAD с применением формально-догматического, сравнительно-правового и системно-структурного методов. Обобщены международные стандарты (статья 34 Стамбульской конвенции, Директива ЕС 2024/1385) и правовые позиции Европейского суда по правам человека по делам Володиной и Бутуруги. Проведён сравнительный анализ законодательства Франции, Италии, Казахстана и России; отдельно рассмотрена статья 115¹ УК Республики Казахстан («Сталкинг»), введённая в 2025 году. Выявлены пробелы законодательства Республики Узбекистан: отсутствие самостоятельной нормы об ответственности за преследование, определение преследования в Законе «О защите женщин от притеснения и насилия» как деяния, за которое ответственность не предусмотрена, неохват охранным ордером цифрового пространства, недостаточность процессуальной методики доказывания. Сформулированы предложения о дополнении УК статьёй 141⁴, КоАО — статьёй 46³, о введении цифровых запретов в охранный ордер и об установлении единого порядка фиксации цифровых доказательств.

Ключевые слова: киберпреследование, cyberstalking, сталкинг, неприкосновенность частной жизни, цифровое насилие, административная преюдиция, охранный ордер, цифровые запреты, доксинг, stalkerware, сравнительно-правовой анализ, цифровые доказательства.

Bozorov Jasurbek Saydulla ogli,

Doctoral student of the Academy of Justice of the Republic of Uzbekistan

E-mail: jasurbekbozorovqash@gmail.com

THE CRIMINAL-LAW NATURE OF CYBERSTALKING AS AN OFFENCE AGAINST PRIVACY: GAPS IN NATIONAL LEGISLATION AND A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE

ANNOTATION

The article examines the criminal-law nature of cyberstalking committed by means of information and communication technologies, its objective and subjective elements, and the criteria distinguishing it from other offences against privacy. The study follows the IMRAD structure and applies formal-dogmatic, comparative-legal and systemic-structural methods. It summarises international standards (Article 34 of the Istanbul Convention, EU Directive 2024/1385) and the legal positions of the European Court of Human Rights in Volodina and Buturugă. The legislation of France, Italy, Kazakhstan and Russia is compared, with particular attention to Article 115¹ of the Criminal Code of Kazakhstan (“Stalking”), introduced in 2025. The analysis identifies gaps in the legislation of Uzbekistan: the absence of a separate liability norm for stalking; the definition of stalking in the Law on Protection of Women from Harassment and Violence as conduct for which no liability is prescribed; the failure of the protection order to cover digital space; and the lack of a procedural methodology of proof. The article concludes with substantiated proposals to supplement the Criminal Code with Article 141⁴ and the Code of Administrative Responsibility with Article 46³, to introduce digital prohibitions into the protection order, and to establish a uniform procedure for securing digital evidence.

Keywords: cyberstalking, stalking, privacy, digital violence, administrative prejudice, protection order, digital restraining measures, doxxing, stalkerware, comparative legal analysis, digital evidence.

KIRISH

Raqamli texnologiyalarning kundalik turmushga chuqur singib borishi shaxsiy hayot daxlsizligiga tajovuz qilishning sifat jihatidan yangi shakllarini vujudga keltirdi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida "Har bir inson shaxsiy hayotining daxlsizligi, shaxsiy va oilaviy sirga ega bo'lish, o'z sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish huquqiga ega" degan norma mustahkamlangan bo'lib, unda ayni chog'da har kimning o'ziga doir ma'lumotlar himoya qilinishi va qonunga xilof yo'l bilan to'plangan ma'lumotlar yo'q qilinishini talab qilish huquqi ham e'tirof etilgan [1]. Biroq mazkur konstitutsiyaviy kafolatning jinoyat-huquqiy ta'minoti raqamli makonda sodir etiladigan tizimli ruhiy tazyiq — kiber-ta'qib qilmishini qamrab olmay qolmoqda.

Kiber-ta'qib (cyberstalking) — bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, telekommunikatsiya tarmoqlari va ijtimoiy tarmoqlar orqali muayyan shaxsga nisbatan uning irodasiga zid ravishda tizimli va takroriy tarzda kuzatuv o'rnatish, aloqaga kirishishga urinish yoxud tazyiq o'tkazishda ifodalanadigan, jabrlanuvchida qo'rquv, xavotir yoki o'z turmush tarzini o'zgartirish zaruratini keltirib chiqaradigan qilmishdir. Ilmiy adabiyotda ushbu hodisani mustaqil kriminologik kategoriya sifatida ilk bor tizimli tadqiq etgan P.Bocij uni axborot texnologiyalaridan foydalangan holda bir yoki bir nechta shaxsga nisbatan amalga oshiriladigan tazyiq xatti-harakatlari majmui sifatida ta'riflaydi [2]. L.Floridi esa raqamli muhitda shaxsning axborot avtonomiyasi buzilishini insonning "onlife" mavjudligiga, ya'ni onlayn va oflayn hayoti chegaralari yo'qolgan yaxlit borlig'iga yetkaziladigan zarar sifatida asoslaydi [3].

Muammoning dolzarbligini kuchaytiruvchi jihat shundaki, milliy qonunchilikda "ta'qib etish" tushunchasi allaqachon normativ muomalaga kiritilgan, biroq u ataylab javobgarlikdan tashqarida qoldirilgan. Xususan, "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasida tazyiq "sodir etilganligi uchun ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilmagan, xotin-qizlarning sha'ni va qadr-qimmatini kamsitadigan harakat (harakatsizlik), shilqimlik, ta'qib etish" sifatida ta'riflangan [4]. Ya'ni qonun chiqaruvchi ta'qib etishni huquqbuzarlik sifatida tan olgan, ammo unga nisbatan javobgarlik chorasi belgilamagan. Bu esa huquqni qo'llash amaliyotida yaqqol normativ vakuumni yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi — kiber-ta'qibning jinoyat-huquqiy tabiatini aniqlash, uni qo'shni jinoyat tarkiblaridan farqlash mezonlarini ishlab chiqish, xalqaro standartlar va xorijiy tajribani qiyosiy o'rganish hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha aniq takliflar tayyorlashdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib quyidagi tadqiqot savollari qo'yildi: birinchidan, kiber-ta'qib mustaqil jinoyat tarkibi sifatida qanday belgilar majmuiga ega; ikkinchidan, amaldagi milliy normalar ushbu belgilarni qay darajada qamrab oladi; uchinchidan, xorijiy modellardan qaysi biri O'zbekiston huquq tizimiga eng mos keladi.

Milliy jinoyat-huquqiy doktrinada shaxsga qarshi jinoyatlarning umumiy nazariy asoslari prof. M.X.Rustambayev tadqiqotlarida chuqur ishlab chiqilgan [5]; muallifning Jinoyat kodeksiga sharhlarida shaxsiy hayot daxlsizligini buzish jinoyatining kvalifikatsiya masalalari yoritilgan [6]. A.A.Otajonovning shaxsga qarshi jinoyatlarga bag'ishlangan qo'llanmasida ushbu guruh jinoyatlarining obyekti va obyektiv tomoni masalalari tizimlashtirilgan [7]. Kriminologik yo'nalishda Q.R.Abdurasulova va hammualliflarning darsligi hamda I.Ismoilov rahbarligida tayyorlangan kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishga oid monografiya muhim ahamiyat kasb etadi [8]. Shaxsning axborot xavfsizligini jinoyat-huquqiy muhofaza qilish bo'yicha xorijiy tajriba Sh.A.Kulmatov va G'.A.Sa'dullayev tadqiqotida umumlashtirilgan [9].

Shu bilan birga, mavjud milliy adabiyotlarda kiber-ta'qib alohida jinoyat tarkibi sifatida monografik darajada tadqiq etilmagan: mavzu asosan shaxsga doir ma'lumotlarni noqonuniy tarqatish yoki kompyuter jinoyatlari kontekstida qoraladi. Qozog'iston doktrinasida esa masala allaqachon qonunchilik yechimini topgan va prof. S.M.Rahmetov tomonidan yangi 115-1-moddaning tahlili berilgan [10]. Italiya doktrinasida ta'qib qilish (atti persecutori) "odat tusidagi jinoyat" (reato abituale) sifatida nazariy asoslangan bo'lib, bu yondashuv takroriylik belgisining konstruktiv ahamiyatini ochib beradi [11]. Shunday qilib, ilmiy bo'shliq — milliy jinoyat huquqida kiber-ta'qibning mustaqil tarkib sifatidagi belgilarini aniqlash va uni kriminalizatsiya qilishning huquqiy modelini asoslash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqot metodologiyasini formal-dogmatik (normalarning matnini va tuzilmasini tahlil qilish), qiyosiy-huquqiy (Fransiya, Italiya, Qozog‘iston va Rossiya modellarini solishtirish), tizimli-strukturaviy (jinoiyat, ma‘muriy va protsessual normalarning o‘zaro bog‘liqligini baholash) hamda mantiqiy-huquqiy usullar tashkil etadi. Normativ manbalar sifatida lex.uz, adilet.zan.kz, Légifrance, Gazzetta Ufficiale, EUR-Lex rasmiy bazalari, sud amaliyoti manbai sifatida esa Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudining HUDOC ma‘lumotlar bazasi qo‘llanildi.

Ushbu tadqiqotini amalga oshirish uchun avvalo uning huquqiy tabiatini tahlil qilishimiz kerak bo‘ladi. O‘tkazilgan tahlil kiber-ta‘qibni mustaqil jinoyat tarkibi sifatida shakllantirish uchun to‘rtta konstruktiv belgi zarurligini ko‘rsatadi.

Birinchidan, qilmishning takroriyligi va tizimliliigi. Bir marta yuborilgan yoqimsiz xabar kiber-ta‘qib tarkibini hosil qilmaydi; qilmish muayyan davomiylikka ega bo‘lishi shart. Ayni paytda takroriylilik matematik ko‘rsatkich emas: Italiya kassatsiya sudi amaliyotida hatto ikkita epizod ham, agar u qonunda nazarda tutilgan oqibatni keltirib chiqarishga qodir bo‘lsa, tarkibni hosil qilishi mumkinligi e‘tirof etilgan.

Ikkinchidan, qilmishning jabrlanuvchi irodasiga zidligi. Bu belgi kiber-ta‘qibni oddiy nomaqbul muloqotdan ajratuvchi asosiy mezon hisoblanadi: jabrlanuvchining aniq rad javobi yoki e‘tirozidan keyin harakatlarning davom ettirilishi qilmishga huquqqa xilof tus beradi.

Uchinchidan, oqibat. Kiber-ta‘qib moddiy tarkibli qilmish bo‘lib, u jabrlanuvchida barqaror xavotir yoki qo‘rquv holatini keltirib chiqarishi, o‘z xavfsizligi yoxud yaqinlarining xavfsizligi uchun asosli tashvish uyg‘otishi yoxud uni turmush tarzini o‘zgartirishga majbur qilishi lozim. Aynan shu oqibat mezoni qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasini belgilaydi va uni ma‘muriy huquqbuzarlikdan farqlash imkonini beradi.

To‘rtinchidan, usul — axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. Bu belgi qilmishning anonimligi, masofaviyligi va auditoriyaning cheklanmaganligini ta‘minlaydi hamda uni an‘anaviy ta‘qibdan sifat jihatidan farqlaydi. Kiber-ta‘qib amaliyotda soxta akkauntlar yaratish, geolokatsiya va kuzatuv dasturlari (stalkerware), doxxing (shaxsiy ma‘lumotlarni ruxsatsiz oshkor qilish) hamda intim materiallarni rozilikdan tashqari tarqatish kabi usullar bilan uyg‘unlashadi.

Jinoyat tarkibi nuqtai nazaridan kiber-ta‘qibning bevosita obyekti — shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsning ruhiy (psixik) daxlsizligi; qo‘shimcha obyekti — sha‘n, qadr-qimmat hamda erkin harakatlanish erkinligi. Obyektiv tomoni takroriy faol harakatlarda ifodalanadi. Subyektiv tomoni faqat to‘g‘ri qasd bilan tavsiflanadi; motiv va maqsad tarkib uchun majburiy belgi bo‘lmasa-da, jazo tayinlashda hisobga olinishi lozim. Subyekti — o‘n olti yoshga to‘lgan aqli raso jismoniy shaxs.

Muhim nazariy xulosa shuki, kiber-ta‘qibni kiber-tazyiq (cyberharassment), doxxing va intim materiallarni rozilikdan tashqari tarqatishdan farqlash zarur. Oxirgi uch qilmish bir martalik harakat bilan ham tugallanishi mumkin va ular oshkor qilish oqibatiga bog‘lanadi; kiber-ta‘qib esa aynan davomiy kuzatuv va tazyiq jarayonini kriminalizatsiya qiladi. Ayni paytda ular ko‘pincha bir jinoiy epizodda birga sodir etiladi, bu esa kvalifikatsiyada jinoyatlar majmui qoidalarini qo‘llashni taqozo etadi.

Ushbu ijtimoiy qilmishlarning milliy qonunchiligimizda o‘z aksini topmaganligi sababli xalqaro huquqiy standartlar va Yevropa sudi amaliyoti sohani rivojlantirishda asosiy ro‘l o‘ynaydi. Ta‘qib qilishni kriminalizatsiya qilish bo‘yicha birinchi majburiy xalqaro standart Yevropa Kengashining xotin-qizlarga nishtar zo‘ravonlik va oiladagi zo‘ravonlikning oldini olish hamda ularga qarshi kurashish to‘g‘risidagi konvensiyasi (Istanbul konvensiyasi)ning 34-moddasida belgilangan bo‘lib, unda ishtirokchi davlatlar shaxsga nisbatan takroriy tahdidli xatti-harakatlar, agar ular jabrlanuvchida o‘z xavfsizligi uchun qo‘rquv uyg‘otsa, jinoiy javobgarlikka tortilishini ta‘minlashi nazarda tutilgan[12].

Ushbu standart 2024-yil 14-maydagi Yevropa Ittifoqining 2024/1385-sonli Direktivasi bilan raqamli makonga to‘liq kengaytirildi[13]. Direktiva a‘zo davlatlardan intim yoki manipulyatsiya qilingan materiallarni rozilikdan tashqari tarqatish (5-modda), kiber-ta‘qib (6-modda), kiber-tazyiq (7-modda) hamda onlayn nafrat va zo‘ravonlikka undash (8-modda) qilmishlarini kriminalizatsiya qilishni talab etadi; milliy qonunchilikka transpozitsiya muddati 2027-yil 14-iyun etib belgilangan[14]. Ahamiyatlisi shundaki, Direktiva kiber-ta‘qibni aynan “ma‘lumotlarni qayta ishlash

orqali jabrlanuvchi ustidan takroriy yoki uzluksiz kuzatuv oʻrnatish” sifatida taʼriflaydi va shaxsni identifikatsiyalash maʼlumotlaridan foydalanish, parollarni oʻgʻirlash, qurilmalarga ruqsatsiz kirish, keylogger dasturlarini yashirin faollashtirish kabi usullarni qamrab oladi.

Inson huquqlari boʻyicha Yevropa sudi Volodina Rossiya qarshi (№ 2) ishida raqamli zoʻravonlik — jabrlanuvchi nomidan soxta profillar yaratish, intim suratlarini rozilikdan tashqari eʼlon qilish va GPS-qurilma orqali kuzatish — Konvensiyaning 8-moddasi bilan qoʻriqlanadigan shaxsiy hayotga aralashuv ekanligini eʼtirof etdi hamda davlatning pozitiv majburiyati nafaqat tegishli qonun normalari mavjudligini, balki ularning samarali qoʻllanilishini ham talab qilishini taʼkidladi[15]. Buturugʻa Ruminiya qarshi ishida esa Sud milliy organlarning yozishmalarni noqonuniy kuzatish holatini oilaviy zoʻravonlik konteksti bilan bogʻlamaganini Konvensiyaning 3 va 8-moddalari buzilishi deb topdi[16]. Ushbu ikki qaror raqamli zoʻravonlikni inson huquqlari buzilishi sifatida tan olgan birinchi pretsedentlar hisoblanadi va milliy qonunchilikni baholashda muhim mezon vazifasini oʻtaydi.

Xalqaro tahlillarni amalga oshirishda Fransiya Respublikasi modeliga toʻxtaladigan boʻlsak. Fransiya Jinoyat kodeksining 222-33-2-2-moddasi 2014-yil 4-avgustdagi Qonun bilan kiritilgan va 2018-yil 3-avgustdagi № 2018-703 Qonun tahririda amal qiladi[17]. Modda dispozitsiyasiga koʻra, shaxsni takroriy soʻz yoki xatti-harakatlar bilan taʼqib qilish, agar u shaxsning turmush sharoitlari yomonlashuviga va jismoniy yoxud ruhiy sogʻligʻiga zarar yetkazilishiga olib kelsa, sakkiz kundan ortiq boʻlmagan mehnat qobiliyatsizligiga sabab boʻlgan yoki umuman mehnat qobiliyatsizligiga olib kelmagan hollarda bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish va 15 000 yevro miqdorida jarima bilan jazolanadi. Ogʻirlashtiruvchi holatlardan biri — jumladan, qilmishning onlayn ommaviy kommunikatsiya xizmati orqali yoki raqamli hamda elektron vosita yordamida sodir etilishi — mavjud boʻlganda jazo ikki yilgacha ozodlikdan mahrum qilish va 30 000 yevrogacha jarimaga, ikki va undan ortiq ogʻirlashtiruvchi holat boʻlganda esa uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish va 45 000 yevrogacha jarimaga oshiriladi.

Fransiya tajribasining oʻziga xosligi 2018-yilgi qonun bilan joriy etilgan “raid numérique” (raqamli reyid yoki guruh boʻlib onlayn taʼqib qilish) konstruksiyasidir: bir necha shaxs oldindan til biriktirmagan taqdirda ham, ularning har biri jabrlanuvchiga nisbatan takroriy tazyiq zanjirining bir qismi ekanligini bilgan holda harakat qilsa, har bir ishtirokchi mustaqil ravishda javobgarlikka tortiladi[18]. Bu norma raqamli olomon tazyiqining tarqoq tabiati bilan bogʻliq isbotlash muammosini samarali hal etadi. Ayni paytda taʼkidlash lozimki, Fransiyadagi muhofaza qarori (ordonnance de protection) fuqarolik-huquqiy chora boʻlib, Fuqarolik kodeksi asosida oilaviy ishlar boʻyicha sudya tomonidan chiqariladi va u kiber-taʼqibga maxsus qaratilgan emas[19].

Ushbu sohada Italiya Respublikasi modeli ham xalqaro hamjamiyatda oʻzining oʻrniga ega. Italiya Jinoyat kodeksining 612-moddasi (“Atti persecutori”) 2009-yil 23-fevraldagi № 11 Qonun kuchiga ega dekret bilan kiritilgan va 2009-yil 23-apreldagi № 38 Qonun bilan tasdiqlangan. 2019-yil 19-iyuldagi № 69 Qonun (“Codice Rosso”) bilan sanksiya kuchaytirilib, hozirda qilmish bir yildan olti yil olti oygacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi (ilgari olti oydan besh yilgacha edi) [20]. Moddaning ikkinchi qismiga muvofiq, qilmish turmush oʻrtogʻi, sobiq turmush oʻrtogʻi yoxud jabrlanuvchi bilan hissiy munosabatda boʻlgan shaxs tomonidan yoki axborot va telematik vositalar orqali sodir etilsa, jazo oshiriladi — yaʼni kiber-taʼqib alohida tarkib emas, balki ogʻirlashtiruvchi holat sifatida qurilgan[21].

Italiya modelining eng qimmatli jihati — politsiya boshligʻining ogohlantirishi (ammonimento del Questore) institutidir. Jabrlanuvchi jinoyat ishi qoʻzgʻatilishini soʻramasdan turib politsiya boshligʻiga murojaat qilishi mumkin; u zarur maʼlumotlarni toʻplagach, taʼqib qiluvchini chaqirib, unga qonunga muvofiq xulq-atvor tutish haqida rasmiy ogʻzaki ogohlantirish beradi va bayonnoma rasmiylashtiriladi. Ogohlantirilgan shaxs qilmishni davom ettirsa, jinoyat ishi jabrlanuvchining arizasisiz, lavozimga koʻra qoʻzgʻatiladi va bu holat ogʻirlashtiruvchi holat sifatida baholanadi[22]. Bu mexanizm mohiyatan maʼmuriy preyuditsiyaning oʻziga xos koʻrinishi boʻlib, Oʻzbekiston Jinoyat kodeksida allaqachon qoʻllanilayotgan yondashuvga tipologik jihatdan yaqin turadi.

Qozog‘iston Respublikasi modeli ham Markaziy Osiyo mamlakati, ya‘ni qo‘shnimiz bo‘lishiga qaramay ancha ilg‘or natijalarga erishgan. Qozog‘iston Respublikasi Markaziy Osiyoda ta‘qib qilishni mustaqil qilmish sifatida kriminalizatsiya qilgan birinchi davlat hisoblanadi. Qozog‘iston Respublikasining 2025-yil 16-iyuldagi № 210-VIII Qonuni bilan Jinoyat kodeksiga 115-1-modda (“Stalking”) kiritildi va u rasmiy e‘lon qilingandan 60 kalendar kun o‘tgach kuchga kirdi[23]. Modda dispozitsiyasiga ko‘ra, stalking deb shaxsni noqonuniy ta‘qib qilish, ya‘ni uning irodasiga zid ravishda aloqa o‘rnatishga va (yoki) uni kuzatishga qaratilgan, zo‘rlilik ishlatish bilan bog‘liq bo‘lmagan, ammo muhim zarar keltirgan harakatlar tan olinadi. Sanksiya sifatida ikki yuz oylik hisob ko‘rsatkichigacha jarima, xuddi shu miqdorda axloq tuzatish ishlari, ikki yuz soatgacha jamoat ishlariga jalb etish yoki ellik sutkagacha qamoq nazarda tutilgan.

Qozog‘iston yechimining uch jihati alohida e‘tiborga loyiq. Birinchidan, qilmish zo‘rlilik ishlatish belgilari mavjud emasligi sababli jinoyat emas, balki jinoiy huquqbuzarlik (уголовный проступок) toifasiga kiritilgan — bu esa javobgarlikni qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasiga mutanosib ravishda differentsiatsiya qilish imkonini beradi. Ikkinchidan, dispozitsiya texnologik jihatdan neytral qilib tuzilgan: u ham an‘anaviy, ham raqamli ta‘qibni qamrab oladi, natijada qonun texnologiyalar rivoji ortidan quvishga majbur bo‘lmaydi. Uchinchidan, tarkibning majburiy belgisi sifatida “muhim zarar” oqibati belgilangan bo‘lib, bu norma qo‘llanilishini asossiz kengaytirishning oldini oladi.

Ayni paytda amaliyot mazkur modelning zaif tomonlarini ham ko‘rsatmoqda: “muhim zarar” tushunchasining baholovchi xususiyati va raqamli dalillarni mustahkamlashdagi qiyinchiliklar tufayli qo‘zg‘atilgan ishlar soni kutilganidan sezilarli kam bo‘ldi. Bu holat mustaqil moddani kiritishning o‘zi yetarli emasligini, unga protsessual va profilaktik mexanizmlar hamroh bo‘lishi zarurligini tasdiqlaydi. Shuni ham qayd etish lozimki, Qozog‘iston Jinoyat kodeksining 147-moddasi 5-qismida shaxsiy hayotga oid ma‘lumotlarni ommaviy axborot vositalari yoki telekommunikatsiya tarmoqlari orqali tarqatish uchun uch yildan yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish belgilangan[24], ya‘ni ta‘qib va ma‘lumotlarni tarqatish qilmishlari javobgarlik darajasi bo‘yicha aniq farqlangan.

Rossiya Federatsiyasi modeli bizning milliy huquq tizimiga yaqin bo‘lganligi sababli ushbu tajribalarni o‘rganish tadqiqotning ahamiyatini yanada oshiradi. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksida ta‘qib qilish yoki kiber-ta‘qibni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifodalovchi mustaqil modda mavjud emas. Kiber-ta‘qib harakatlari qilmishning xarakteriga qarab 137-modda (shaxsiy hayot daxlsizligini buzish), 119-modda (o‘ldirish yoki sog‘liqqa og‘ir zarar yetkazish bilan tahdid qilish), 128¹-modda (tuhmat) va 138-modda (yozishmalar sirini buzish) bo‘yicha tarqoq kvalifikatsiya qilinadi[25].

2023-yildan buyon Davlat Dumasiga ta‘qib qilish uchun javobgarlik belgilash to‘g‘risida bir necha bor qonun loyihalari kiritilgan bo‘lsa-da, ular formulirovkalarning noaniqligi va baholovchi xususiyati sababli qayta ishlashga qaytarilgan. 2026-yil 4-fevralda Dumaga “Navbatdagi ta‘qibga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi qonun loyihasi kiritilib, unda “muhofaza orderi” (охранный ордер) instituti nazarda tutilgan: sud olti oygacha muddatga ta‘qib qiluvchiga jabrlanuvchiga yaqinlashish, unga xabar yozish va uning kundalik hayoti joylariga tashrif buyurishni taqiqlashi mumkin, taqiqning buzilishi esa Jinoyat kodeksining 315-moddasi bo‘yicha kvalifikatsiya qilinadi[26]. Rossiya tajribasi mustaqil moddaning yo‘qligi huquqni muhofaza qilish organlarini “jinoyat tarkibi yo‘q” degan asosda rad etish qarorlari chiqarishga majbur qilishini va bu holat ko‘pincha og‘irroq jinoyatlar sodir etilishiga zamin yaratishini ko‘rsatuvchi salbiy misol sifatida qimmatlidir.

Yuqoridagi mamlakatlarning huquq tizimini tahlil qilib milliy qonunchiligimizdagi ayni damdagi kamchilik va muammolarga e‘tibor qaratsak. Amaldagi milliy qonunchilikda shaxsiy hayot daxlsizligini muhofaza qiluvchi normalar tizimi shakllangan: Jinoyat kodeksining 141¹-moddasi (shaxsiy hayot daxlsizligini buzish), 141²-moddasi (shaxsga doir ma‘lumotlar to‘g‘risidagi qonunchilikni buzish) va 141³-moddasi (shaxsning sha‘nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma‘lumotlarni oshkor qilish) [27], shuningdek Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 46¹ va 46²-moddalari[28]. Biroq tizimli tahlil ushbu normalar kiber-ta‘qib qilmishini qamrab olmasligini ko‘rsatadi. Quyida mana shu aniqlangan asosiy bo‘shliqlarga to‘xtalsak.

Birinchidan, ta'qib etish qilmishi uchun mustaqil huquqiy javobgarlik normasining yo'qligi. Jinoyat kodeksining 141¹-moddasi faqat shaxsiy yoki oilaviy sirni tashkil etuvchi ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish yoxud tarqatish holatida javobgarlik keltirib chiqaradi. Agar ta'qib qiluvchi hech qanday ma'lumot tarqatmasdan, biroq har kuni soxta profillardan yuzlab xabar yuborsa, jabrlanuvchining sahifalarini uzluksiz kuzatsa, uning ish yoki o'qish joyiga qo'ng'iroq qilsa, bu harakatlar 141¹-modda tarkibiga tushmaydi.

Ikkinchidan, tahdid qilish uchun javobgarlikni belgilovchi 112-moddaning cheklanganligi. Ushbu modda bo'yicha javobgarlik uchun aynan o'ldirish yoki zo'rlik ishlatish tahdidi bo'lishi talab etiladi[29]. Kiber-ta'qibda esa ko'p hollarda jismoniy zo'rlik tahdidi umuman ifodalanmaydi: tazyiq obro'sizlantirish bilan qo'rqitish, montaj qilingan tasvirlarni tarqatish bilan tahdid solish yoki shunchaki uzluksiz ruhiy ezish orqali amalga oshiriladi.

Uchinchidan, himoya orderi mexanizmining raqamli makonni qamrab olmasligi. "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonunga muvofiq himoya orderi ichki ishlar organi mansabdor shaxsi tomonidan 24 soat ichida 30 kun muddatga beriladi va xavf bartaraf etilmagan taqdirda jinoyat ishlari bo'yicha sud tomonidan bir yilgacha uzaytirilishi mumkin[30]. Biroq orderda nazarda tutiladigan cheklovlar asosan jismoniy makonga qaratilgan: aloqani taqiqlash, bir xonada yoki transport vositasida birga bo'lishni taqiqlash, qurol saqlash huquqini cheklash. Messengerlarda xabar yozishni, ijtimoiy tarmoqdagi profilni kuzatishni, jabrlanuvchi haqida onlayn material joylashtirishni yoki uning nomidan akkaunt yaratishni qat'iy taqiqlovchi raqamli cheklovlar hamda ularning bajarilishini nazorat qilish tartibi belgilanmagan. Bundan tashqari, mexanizmning subyektlar doirasi faqat xotin-qizlar bilan chegaralangan, holbuki kiber-ta'qibdan erkaklar, voyaga yetmaganlar va jamoat arboblari ham jabr ko'rmoqda.

To'rtinchidan, ma'muriy preyuditsiya mexanizmining ishlamasligi. Jinoyat kodeksining 141¹-moddasida ma'muriy preyuditsiya qo'llanilgan bo'lib, jinoiy javobgarlik uchun avval ma'muriy jazo qo'llanilgan bo'lishi talab etiladi[31]. Biroq ta'qib etish qilmishi uchun Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda bazaviy norma mavjud emas. Natijada preyuditsiya zanjirining birinchi bo'g'ini uzilgan bo'lib chiqadi va profilaktik ta'sir ko'rsatish imkoniyati yo'qoladi.

Beshinchidan, protsessual dalillash uslubiyotining yetishmasligi. Kiber-ta'qibchilar VPN xizmatlaridan, vaqtinchalik virtual raqamlardan va soxta akkauntlardan foydalanadi. Surishtiruv va tergov organlarida ekran tasvirlari, IP-manzil jurnallari, messenger yozishmalari va stalkerware izlarini tezkor mustahkamlash hamda ularga sud-texnik ekspertizalarini tayinlashning unifikatsiya qilingan uslubiyoti ishlab chiqilmagan. Raqamli izlarning tez yo'qolishi hisobga olinsa, bu holat aybdorni aniqlash imkoniyatini amalda yo'qqa chiqaradi.

O'tkazilgan qiyosiy tahlil kiber-ta'qibni tartibga solishning ikki asosiy modelini ajratish imkonini beradi: og'irlashtiruvchi holat modeli (Fransiya, Italiya), unda kiber-ta'qib umumiy ta'qib tarkibining kvalifikatsiyalovchi belgisi sifatida qaraladi, hamda mustaqil tarkib modeli (Qozog'iston), unda ta'qib qilish alohida modda bilan kriminalizatsiya qilinadi. O'zbekiston uchun ikkinchi model afzalroq, chunki milliy qonunchilikda umumiy ta'qib tarkibi umuman mavjud emas va uni og'irlashtirish uchun asos yo'q. Shu bilan birga, Italiyaning ogohlantirish instituti hamda milliy huquqda allaqachon sinovdan o'tgan ma'muriy preyuditsiya mexanizmini birlashtirish javobgarlikni bosqichma-bosqich differentsiatsiya qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasining 2025-yilda Kiberjinoyatchilikka qarshi Birlashgan Millatlar Tashkilotining konvensiyasini imzolagani milliy qonunchilikni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish zaruratini yanada kuchaytiradi[32]. Yuqoridagilar asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi.

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga 141⁴-modda kiritilsin. Bunda 141¹, 141² va 141³-moddalar amaldagi qonunchilikda mavjudligini hisobga olib, yangi modda aynan 141⁴-raqam bilan joylashtirilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi quyidagi 141⁴-modda bilan to'ldirilsin:

"141⁴-modda. Kiber-ta'qib

Shaxsning aniq e'tirozi yoki rad javobiga qaramasdan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, telekommunikatsiya tarmoqlari yoki Internet jahon axborot tarmog'i orqali uni takroriy va tizimli ravishda kuzatish, unga xabarlar yuborish, uning nomidan akkauntlar yaratish

yoxud u haqida ma'lumotlarni tarqatish bilan tahdid qilish, agar bu qilmish jabrlanuvchida o'z xavfsizligi yoki yaqinlarining xavfsizligi uchun asosli qo'rquv holatini keltirib chiqargan yoxud uni turmush tarzini o'zgartirishga majbur qilgan bo'lsa, o'sha harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki ikki yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) voyaga yetmagan shaxsga nisbatan;

b) bir guruh shaxslar tomonidan;

v) himoya orderi yoki sudning taqiq to'g'risidagi qarori amal qilayotgan davrda;

g) og'ir oqibatlarga olib kelgan holda sodir etilgan bo'lsa, —

uch yilgacha ozodlikni cheklash yoki uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.”

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga tegishli yangi modda (“Ta'qib etish”) kiritilsin. Ushbu modda birinchi marta sodir etilgan va og'ir oqibatlarga olib kelmagan ta'qib etish uchun jarima yoki ma'muriy qamoq belgilashi hamda Jinoyat kodeksining 141⁴-moddasi uchun preyarditsial asos vazifasini o'tashi lozim. Bu yechim javobgarlikni qilmishning ijtimoiy xavflilik darajasiga mutanosib ravishda tabaqalashtirish va jinoiy repressiyani asossiz kengaytirmaslik imkonini beradi.

Uchinchidan, himoya orderi institutiga raqamli taqiqlar (digital restraining measures) joriy etilsin. Buning uchun “Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida”gi Qonunning 23-moddasi hamda Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi 3-sonli qarori bilan tasdiqlangan nizomga quyidagi cheklovlar kiritilishi taklif etiladi: jabrlanuvchiga har qanday elektron aloqa vositasi orqali xabar yuborishni taqiqlash; uning ijtimoiy tarmoqdagi sahifalariga kirish va ularni kuzatishni taqiqlash; jabrlanuvchi haqida onlayn material joylashtirishni taqiqlash; uning nomidan akkaunt yaratishni taqiqlash; kuzatuv dasturlaridan foydalanishni taqiqlash. Bundan tashqari, himoya orderi instituti amal qilish doirasini jinsdan qat'i nazar barcha jabrlanuvchilarga kengaytirish maqsadga muvofiq bo'lib, bu Yevropa Ittifoqi Direktivasining jinsiy neytrallik yondashuviga ham mos keladi.

To'rtinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga va ekspertiza amaliyotiga raqamli dalillarni to'plash hamda mustahkamlashning maxsus protsessual tartibi kiritilsin. Internet tarmog'idagi ekran tasvirlari, IP-manzil jurnallari, messenjer yozishmalari va kuzatuv dasturlari izlarini xesh-summa hamda ishonchli vaqt belgisi (timestamp) yordamida rasmiylashtirish, provayderlardan ma'lumotlarni tezkor so'rab olish muddatlarini qisqartirish hamda kiber-ta'qib bo'yicha kompleks sud-texnik ekspertizasining yagona uslubiyotini tasdiqlash zarur. Qozog'iston tajribasi shuni ko'rsatadiki, moddani kiritishning o'zi protsessual uslubiyotsiz kutilgan natija bermaydi.

Beshinchidan, ichki ishlar organlari tizimida kiber-ta'qib holatlarini erta aniqlash va profilaktika qilish mexanizmi yo'lga qo'yilsin. Bunda Italiyaning ogohlantirish instituti tajribasiga tayangan holda, jinoiy ish qo'zg'atilgunga qadar ta'qib qiluvchiga rasmiy ogohlantirish berish tartibini joriy etish; kiber-ta'qib bo'yicha alohida statistik hisobni yuritish; hamda jabrlanuvchilarga anonim psixologik va huquqiy yordam ko'rsatuvchi milliy platformani ishga tushirish taklif etiladi.

Yuqorida tadqiq qilingan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, birinchidan, kiber-ta'qib shaxsiy hayot daxlsizligiga tajovuz qiluvchi mustaqil qilmish bo'lib, u takroriylik, jabrlanuvchi irodasiga ziddlik, qo'rquv yoki turmush tarzini o'zgartirish oqibati hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish belgilari majmui bilan tavsiflanadi. Ushbu qilmish shaxsiy hayotga oid ma'lumotlarni tarqatish, doxxing (biror kishining shaxsiy ma'lumotlarini uning roziligisiz internetda ommaga oshkor qilish yoki tarqatishdir) va intim materiallarni ruxsatsiz tarqatishdan farq qiladi, biroq amaliyotda ular bilan jinoyatlar majmuini hosil qilishi mumkin.

Ikkinchidan, xalqaro huquqiy rivojlanish yo'nalishi aniq: Istanbul konvensiyasining 34-moddasi, Yevropa Ittifoqining 2024/1385-sonli Direktivasi va Inson huquqlari bo'yicha Yevropa

sudining Volodina hamda Buturugʻa ishlari boʻyicha pozitsiyalari davlatlar zimmasiga raqamli zoʻravonlikka qarshi samarali jinoyat-huquqiy himoya tizimini yaratish majburiyatini yuklaydi.

Uchinchidan, MDH mintaqasida Qozogʻiston Respublikasi 2025-yilda Jinoyat kodeksiga 115¹-moddani kiritish orqali taʼqib qilishni mustaqil qilmish sifatida kriminalizatsiya qilgan birinchi davlatga aylandi. Rossiya Federatsiyasida esa mustaqil norma hamon mavjud emas va bu holat huquqni muhofaza qilish organlarining jabrlanuvchi murojaatlarini rad etishiga olib kelmoqda.

Toʻrtinchidan, Oʻzbekiston Respublikasi qonunchiligida oʻziga xos huquqiy paradoks kuzatiladi: “taʼqib etish” tushunchasi qonun matnida mavjud, biroq u aynan javobgarlik nazarda tutilmagan qilmish sifatida taʼriflangan. Bunga qoʻshimcha ravishda Jinoyat kodeksining 141¹ va 112-moddalari kiber-taʼqibning mohiyatini qamrab olmaydi, himoya orderi cheklovlari raqamli makonga taalluqli emas, maʼmuriy preyuditsiya zanjirining bazaviy boʻgʻini yoʻq va protsessual dalillash uslubiyoti ishlab chiqilmagan.

Beshinchidan, aniqlangan boʻshliqlarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi: Jinoyat kodeksiga 141⁴-modda va Maʼmuriy javobgarlik toʻgʻrisidagi kodeksga 46³-modda kiritish, himoya orderiga raqamli taqiqlarni joriy etish va uning subyektlar doirasini kengaytirish, raqamli dalillarni rasmiylashtirishning yagona protsessual tartibini belgilash hamda ichki ishlar organlarida erta profilaktika va ogohlantirish mexanizmini yoʻlga qoʻyish. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi Konstitutsiyaning 31-moddasida mustahkamlangan shaxsiy hayot daxlsizligi huquqining raqamli muhitda ham real taʼminlanishiga xizmat qiladi.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumida qabul qilingan tahriri) // Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi. (Constitution of the Republic of Uzbekistan (as adopted by the national referendum on April 30, 2023) // National Database of Legislative Information.) URL: <https://lex.uz/docs/-6445145>
2. Oʻzbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi. (Criminal Code of the Republic of Uzbekistan // National Database of Legislative Information.) URL: <https://lex.uz/docs/-111453>
3. Oʻzbekiston Respublikasining Maʼmuriy javobgarlik toʻgʻrisidagi kodeksi // Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi. (Code of the Republic of Uzbekistan on Administrative Responsibility // National Database of Legislative Information.) URL: <https://lex.uz/docs/-97664>
4. Oʻzbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi OʻRQ-561-sonli “Xotin-qizlarni tazyiq va zoʻravonlikdan himoya qilish toʻgʻrisida”gi Qonuni. (Law of the Republic of Uzbekistan dated September 2, 2019 No. OʻRQ-561 “On Protection of Women from Harassment and Violence”) URL: <https://lex.uz/docs/-4494709>
5. Oʻzbekiston Respublikasining 2023-yil 11-apreldagi OʻRQ-829-sonli Qonuni // Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi, 12.04.2023-y., 03/23/829/0208-son. (Law of the Republic of Uzbekistan dated April 11, 2023 No. OʻRQ-829 // National Database of Legislative Information, 12.04.2023, No. 03/23/829/0208.) URL: <https://lex.uz/docs/-6430272>
6. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 4-yanvardagi 3-sonli qarori bilan tasdiqlangan Tazyiq va zoʻravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga himoya orderini berish, ijrosini taʼminlash va monitoring olib borish toʻgʻrisidagi nizom. (The Regulation on the issuance, enforcement and monitoring of protection orders for women victims of oppression and violence, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 3 dated January 4, 2020.) URL: <https://lex.uz/docs/-4676892>
7. Rustambayev M.X. Oʻzbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. 3-tom. Maxsus qism. Shaxsga qarshi jinoyatlar. Tinchlik va xavfsizlikka qarshi jinoyatlar: Darslik. 2-nashr. – T.: Oʻzbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 412 b. (Rustambayev M.Kh. Criminal law course of the Republic of Uzbekistan. Volume 3. Special part. Crimes against the person. Crimes against peace and security: Textbook. 2nd edition. – T.: Military-technical institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan, 2018. – 412 p.)

8. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharhlar. Maxsus qism. 2-tom. – T.: “Yuridik adabiyotlar publish”, 2021. (Rustambayev M.Kh. Comments to the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. Special part. Volume 2. – T.: “Legal Literature Publishing”, 2021)
9. Otajonov A.A. Shaxsga qarshi jinoyatlar: O'quv qo'llanma. – T.: TDYU nashriyoti, 2024 (Rustambayev M.Kh. Comments to the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan. Special part. Volume 2. – T.: “Legal Literature Publishing”, 2021).
10. Abdurasulova Q.R., Zakirova A.G., Ismoilov I. va boshq. Kriminologiya: Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2023 (Abdurasulova Q.R., Zakirova A.G., Ismoilov I. et al. Criminology: Textbook. – T.: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2023).
11. Ismoilov I. va boshq. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish: Monografiya. – T., 2024 (Ismoilov I. et al. Combating cybercrime: Monograph. – T., 2024).
12. Kulmatov Sh.A., Sa'dullayev G.A. Shaxsning axborot xavfsizligini jinoyat-huquqiy muhofaza qilish bo'yicha xorijiy davlatlar tajribasi // Kriminologiya. – T.: O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti, 2025. – № 1. (Kulmatov Sh.A., Sa'dullayev G.A. Experience of foreign countries in criminal and legal protection of information security of the person // Criminology. – T.: Research Institute of Criminology of the Republic of Uzbekistan, 2025. – No. 1)
13. Рахметов С.М. Уголовная ответственность за stalking // Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан. – 2025. (Rakhmetov S.M. Criminal Liability for Stalking // Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan. – 2025.) URL: https://prg.kz/document/?doc_id=35517014
14. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (ст. 115-1, ст. 147). (Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V (Article 115-1, Article 147)) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
15. Закон Республики Казахстан от 16 июля 2025 года № 210-VIII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам оптимизации уголовного законодательства». (Law of the Republic of Kazakhstan dated July 16, 2025 No. 210-VIII "On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Issues of Optimization of Criminal Legislation")
16. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 1996. – № 25. – Ст. 2954 (Criminal Code of the Russian Federation dated June 13, 1996 No. 63-FZ // Collection of Legislation of the Russian Federation. – 1996. – No. 25. – Art. 2954).
17. Проект федерального закона «О противодействии навязчивому преследованию», внесён в Государственную Думу 04.02.2026 (Draft federal law "On combating persistent stalking", submitted to the State Duma on February 4, 2026).
18. Code pénal de la République française, art. 222-33-2-2. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr>
19. Loi n° 2018-703 du 3 août 2018 renforçant la lutte contre les violences sexuelles et sexistes // JORF n° 0179, 05.08.2018.
20. Codice penale italiano, art. 612-bis (D.L. 23 febbraio 2009, n. 11, conv. L. 23 aprile 2009, n. 38; L. 19 luglio 2019, n. 69).
21. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210). – Istanbul, 11.V.2011.
22. Directive (EU) 2024/1385 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on combating violence against women and domestic violence // OJ L, 2024/1385, 24.5.2024.
23. Volodina v. Russia (No. 2), no. 40419/19, ECtHR, 14 September 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211794>
24. Buturugă v. Romania, no. 56867/15, ECtHR, 11 February 2020.
25. United Nations Convention against Cybercrime (A/RES/79/243, 24 December 2024). URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/convention/home.html>

26. Bocij P. Cyberstalking: Harassment in the Internet Age and How to Protect Your Family. – Westport (CT): Praeger, 2004.
27. Floridi L. (ed.) The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era. – Cham: Springer, 2015.

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF LAW RESEARCH

Taqdim etilayotgan maqolalarga qo'yilgan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida qabul qilinadi va Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan bo'lishi shart. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
2. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni va e-mail, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
3. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida kamida 60 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
4. Keyingi qatordan 6-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
5. Keyingi qatordan asosiy matn umimiy so'zi minimal 2000 ta bo'ladi.
6. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim va havolalar asosiy matnda bo'lishi kerak [1, B.25].
7. Maqolada keltirilgan dalillarning to'g'riligi uchun muallif mas'ul, plagiat holati taqiqlanadi.
8. Web of science, Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статья принимается на узбекском, английском и русском языках и должна быть оформлена в Microsoft Word шрифтом Times New Roman, размер 12, межстрочный интервал — 1, поля со всех сторон — 2 см. Абзацный отступ — 1,25 см; выравнивание по ширине и переносы слов должны быть включены автоматически.
2. В первой строке справа указываются фамилия, имя и отчество автора; во второй строке — место работы автора, должность, ученая степень и звание, а также e-mail; в третьей строке по центру страницы крупным и жирным шрифтом — название статьи. Эти сведения должны быть приведены на узбекском, английском и русском языках.
3. Ниже дается аннотация на узбекском, английском и русском языках, содержащая не менее 60 слов на каждом языке.
4. Далее приводятся 6–10 ключевых слов на узбекском, английском и русском языках.
5. Далее основной текст: общий объем текста должен быть не менее 2000 слов.
6. Полный список литературы должен быть приведен после основного текста в алфавитном порядке; ссылки должны присутствовать в основном тексте в формате [1, C.25].
7. Автор несет ответственность за достоверность приведенных в статье доказательств; плагиат запрещен.
8. Рекомендуется цитирование журналов из база данных Web of Science и Scopus.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles are accepted in Uzbek, English and Russian and must be prepared in Microsoft Word using Times New Roman font, size 12, single line spacing, with 2 cm margins on all sides. First-line indent is 1.25 cm; text should be justified and word hyphenation/line breaks set to automatic.
2. In the first line on the right: the author's surname, given name and patronymic; in the second line: the author's affiliation, position, academic degree and title, and e-mail; in the third line centered on the page: the article title in bold and uppercase (or bold). These details must be provided in Uzbek, English and Russian.
3. Next, provide an abstract in Uzbek, English and Russian of at least 60 words in each language.
4. Next, provide 6–10 keywords in Uzbek, English and Russian.
5. Next, the main text: total word count must be at least 2000 words.
6. The full list of references must appear after the main text in alphabetical order, and citations should appear in the main text in the format [1, P.25].
7. The author is responsible for the accuracy of the evidence presented in the article; plagiarism is prohibited.
8. It is advisable to include citations from journals indexed in Web of Science and Scopus.